

Ανακοίνωση της Επιτροπής για την ποσοτικοποίηση της ζημίας σε αγωγές αποζημίωσης που στηρίζονται σε παράβαση των άρθρων 101 ή 102 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

(Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ)

(2013/C 167/07)

1. ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ: Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΣΟΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΖΗΜΙΑΣ ΠΟΥ ΥΠΕΣΤΗΣΑΝ

1. Οι παραβάσεις των άρθρων 101 ή 102 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης («ΣΛΕΕ»), εφεξής «οι κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ», προκαλούν μεγάλη ζημία στην οικονομία στο σύνολό της και εμποδίζουν την ορθή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Η Επιτροπή, για να προλάβει τη ζημία αυτή, έχει την εξουσία να επιβάλλει σε επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων πρόστιμα για παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ ⁽¹⁾. Τα πρόστιμα που επιβάλλονται από την Επιτροπή έχουν αποτρεπτικό στόχο, ήτοι αποβλέπουν, αφενός, στην επιβολή κυρώσεων στις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις (ειδικό αποτρεπτικό αποτέλεσμα) και, αφετέρου, στην αποτροπή άλλων επιχειρήσεων από του να υιοθετήσουν συμπεριφορές που αντίκεινται προς τις διατάξεις των άρθρων 81 και 82 της ΣΛΕΕ ή να συνεχίσουν τέτοιου είδους συμπεριφορές (γενικό αποτρεπτικό αποτέλεσμα) ⁽²⁾.
2. Επιπλέον, οι παραβάσεις των άρθρων 101 ή 102 της ΣΛΕΕ προκαλούν μεγάλη ζημία στους καταναλωτές και τις επιχειρήσεις. Οποιοσδήποτε έχει υποστεί ζημία λόγω παράβασης των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ δικαιούται αποζημίωση. Το δικαίωμα της ΕΕ εγγυάται το δικαίωμα αυτό, όπως έχει επανειλημμένα τονίσει το Δικαστήριο ⁽³⁾. Ενώ στόχος των προστίμων είναι η αποτροπή, ο λόγος ύπαρξης των αγωγών αποζημίωσης έγκειται στην αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από παράβαση. Τα αποτελεσματικότερα ένδικα βοηθήματα που παρέχονται στους καταναλωτές και τις επιχειρήσεις για την αποζημίωσή τους, θα έχουν, από τη φύση τους, ευεργετικά αποτελέσματα όσο αφορά την αποτροπή μελλοντικών παραβάσεων και τη διασφάλιση μεγαλύτερης συμμόρφωσης προς τους εν λόγω κανόνες ⁽⁴⁾.
3. Μια σημαντική δυσκολία που αντιμετωπίζουν τα δικαστήρια και οι διάδικοι σε αγωγές αποζημίωσης είναι ο τρόπος ποσοτικοποίησης της προκληθείσας ζημίας. Η ποσοτικοποίηση βασίζεται στη σύγκριση της παρούσας θέσης των εναγόντων με τη θέση στην οποία θα βρίσκονταν εάν δεν είχε διαπραχθεί η παράβαση. Στο πλαίσιο κάθε υποθετικής αξιολόγησης του τρόπου με τον οποίο θα είχαν εξελιχθεί, αφενός, οι συνθήκες της αγοράς και, αφετέρου, οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των συμμετεχόντων στην αγορά, συχνά ανακύπτουν πολύπλοκα και ειδικά οικονομικά ζητήματα και ζητήματα δικαίου του ανταγωνισμού. Τα δικαστήρια και οι διάδικοι έρχονται αντιμέτωποι ολόένα και περισσότερο με αυτά τα ζητήματα καθώς και με τις διαθέσιμες μεθόδους και τεχνικές για τη διευθέτησή τους.

2. ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΚΑΝΟΝΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΕΕ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

2.1. Κοινοτικό κεκτημένο

4. Τα άρθρα 101 και 102 της ΣΛΕΕ αποτελούν διατάξεις δημόσιας τάξης ⁽⁵⁾ και είναι απαραίτητα για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, η οποία περιλαμβάνει σύστημα που εξασφαλίζει ότι δεν στρεβλώνεται ο ανταγωνισμός ⁽⁶⁾. Αυτές οι διατάξεις της Συνθήκης δημιουργούν δικαιώματα και υποχρεώσεις για τα

⁽¹⁾ Βλ. άρθρο 23 παράγραφος 2 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003 του Συμβουλίου για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης, ΕΕ L 1 της 4.1.2003, σ. 1. Από την 1^η Δεκεμβρίου 2009, τα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης ΕΚ είναι πλέον τα άρθρα 101 και 102 της ΣΛΕΕ ωστόσο κατ' ουσία είναι ταυτόσημα.

⁽²⁾ Κατευθυντήριες γραμμές της Επιτροπής για τη μέθοδο υπολογισμού των προστίμων που επιβάλλονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 23 παράγραφος 2 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003, ΕΕ C 210 της 1.9.2006, σ. 2, παράγραφος 4.

⁽³⁾ Υπόθεση C-453/99 *Courage και Crehan*, Συλλογή 2001, σ. I-6297· συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-295-298/04 *Manfredi*, Συλλογή 2006, σ. I-6619· υπόθεση C-360/09 *Pfleiderer*, Συλλογή 2011, σ. I-5161 και υπόθεση C-199/11 *Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Otis NV και λοιπών*, Συλλογή 2012, δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί.

⁽⁴⁾ Υπόθεση C-453/99 *Courage και Crehan*, Συλλογή 2001, σ. I-6297, σκέψη 27· συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-295-298/04 *Manfredi*, Συλλογή 2006, σ. I-6619, σκέψη 91.

⁽⁵⁾ Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-295-298/04 *Manfredi*, Συλλογή 2006, σ. I-6619, σκέψη 31.

⁽⁶⁾ Πρωτόκολλο (αριθ. 27) της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, σχετικά με την εσωτερική αγορά και τον ανταγωνισμό.

υποκείμενα δικαίου είτε είναι επιχειρήσεις είτε καταναλωτές. Αυτά τα δικαιώματα υπέρ των υποκειμένων δικαίου ⁽¹⁾ προστατεύονται από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ⁽²⁾. Τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν βάσει του δικαίου της ΕΕ να επαλλάτουν την πλήρη και αποτελεσματική τήρηση των εν λόγω δικαιωμάτων και υποχρεώσεων στο πλαίσιο κάθε ενώπιον τους διαδικασίας.

5. Μεταξύ των δικαιωμάτων που εγγυάται το δικαιο της ΕΕ περιλαμβάνεται το δικαίωμα αποζημίωσης για ζημία που προκλήθηκε λόγω παράβασης των άρθρων 101 ή 102 της ΣΛΕΕ: η πλήρης αποτελεσματικότητα των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ θα διακυβευόταν εάν οι ζημιωθέντες δεν μπορούσαν να απαιτήσουν αποζημίωση για τη ζημία που υπέστησαν λόγω της παράβασης των εν λόγω κανόνων. Κάθε υποκείμενο δικαίου δικαιούται να ζητήσει αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη, εφόσον υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της ζημίας και της αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού της ΕΕ συμφωνίας ⁽³⁾.
6. Η αποζημίωση για την προκληθείσα ζημία σημαίνει επαναφορά της κατάστασης των ζημιωθέντων στην κατάσταση στην οποία θα βρίσκονταν αν δεν είχαν παραβιαστεί τα άρθρα 101 ή 102 της ΣΛΕΕ. Οι ζημιωθέντες λόγω παράβασης κανόνων της ΕΕ που έχουν άμεσο αποτέλεσμα θα πρέπει να αποζημιώνονται για την πλήρη και πραγματική αξία της ζημίας τους: το δικαίωμα σε πλήρη αποζημίωση καλύπτει τη θετική ζημία (*damnum emergens*), την αποζημίωση για το διαφυγόν κέρδος (*lucrum cessans*) που προκλήθηκε ως αποτέλεσμα της παράβασης ⁽⁴⁾ καθώς και το δικαίωμα σε καταβολή τόκων από τον χρόνο επέλευσης της ζημίας ⁽⁵⁾.
7. Στο μέτρο που δεν υπάρχουν κανόνες της ΕΕ που να διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις των άρθρων 101 ή 102 της ΣΛΕΕ, εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να ορίσει λεπτομερείς κανόνες που να διέπουν την άσκηση του δικαιώματος αποζημίωσης που εγγυάται το δικαιο της ΕΕ. Ωστόσο, οι κανόνες αυτοί δεν πρέπει να καθιστούν υπερβολικά δυσχερή ή πρακτικά αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει το δικαιο της ΕΕ (αρχή της αποτελεσματικότητας) ούτε μπορεί να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης για παραβιάσεις παρόμοιων δικαιωμάτων που απονέμονται από διατάξεις του εσωτερικού δικαίου (αρχή της ισοδυναμίας) ⁽⁶⁾.

2.2. Εθνικό δικαιο και η αλληλεπίδρασή του με τις αρχές του δικαίου της ΕΕ

8. Όσον αφορά το ζήτημα της ποσοτικοποίησης της ζημίας, στο βαθμό που το εγχείρημα αυτό δεν διέπεται από το δικαιο της ΕΕ, το κατάλληλο επίπεδο απόδειξης και ο απαιτούμενος βαθμός ακρίβειας ως προς το ποσό της προκληθείσας ζημίας καθορίζονται από τους νομικούς κανόνες των κρατών μελών. Επίσης, οι εθνικοί κανόνες κατανέμουν το βάρος της απόδειξης και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις επίκλησης πραγματικών περιστατικών από τους διαδίκους στο δικαστήριο. Το εθνικό δικαιο μπορεί να προβλέπει, αφενός, την αντιστροφή του βάρους μόλις ο ενάγων αποδείξει συγκεκριμένη σειρά παραγόντων, και, αφετέρου, απλουστευμένους κανόνες υπολογισμού καθώς και μαχητά και αμάχητα τεκμήρια. Το εθνικό δικαιο καθορίζει περαιτέρω τον βαθμό και τον τρόπο με τον οποίο παρέχεται στα δικαστήρια η αρμοδιότητα ποσοτικοποίησης της προκληθείσας ζημίας βάσει των καλύτερων κατά προσέγγιση εκτιμήσεων ή με γνώμονα την αποφυγή ανεπιπέδων αποτελεσμάτων. Όλοι αυτοί οι εθνικοί κανόνες και διαδικασίες που διέπουν την ποσοτικοποίηση της ζημίας θα πρέπει να θεσπίζονται και να εφαρμόζονται σε μεμονωμένες υποθέσεις με τρόπο που να επιτρέπει στους ζημιωθέντες λόγω των παραβάσεων του δικαίου ανταγωνισμού της ΕΕ να αποζημιωθούν πλήρως για τη ζημία που υπέστησαν χωρίς δυσανάλογες δυσκολίες· σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να είναι λιγότερο αποτελεσματικοί από αυτούς ισχύουν για ανάλογες αγωγές βάσει του εσωτερικού δικαίου.
9. Μια συνέπεια της αρχής της αποτελεσματικότητας είναι ότι οι εφαρμοστέοι εθνικοί νομικοί κανόνες και η ερμηνεία τους θα πρέπει να αντισταθούν αυτούς τους εγγενείς περιορισμούς και δυσκολίες όσον αφορά την ποσοτικοποίηση της ζημίας σε υποθέσεις ανταγωνισμού. Η ποσοτικοποίηση της εν λόγω ζημίας απαιτεί τη σύγκριση της παρούσας θέσης του ζημιωθέντα με τη θέση που θα είχε εάν δεν είχε διαπραχθεί η παράβαση. Αυτό είναι κάτι που δεν μπορεί να παρατηρηθεί στην πραγματικότητα· είναι αδύνατο να γνωρίζει κανείς με βεβαιότητα πώς ακριβώς θα είχαν εξελιχθεί οι συνθήκες της αγοράς και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των συμμετεχόντων στην αγορά εάν δεν υπήρχε παράβαση. Μπορεί να γίνει μόνο μια εκτίμηση του σεναρίου που θα είχε πιθανά εξελιχθεί χωρίς την παράβαση. Η ποσοτικοποίηση της ζημίας σε υποθέσεις ανταγωνισμού

⁽¹⁾ Υπόθεση C-453/99 *Courage και Crehan*, Συλλογή 2001, σ. I-6297, σκέψεις 19 και 23· συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-295-298/04 *Manfredi*, Συλλογή 2006, σ. I-6619, σκέψη 39.

⁽²⁾ Βλ. άρθρο 17 του Χάρτη για την προστασία της ιδιοκτησίας· το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής για παραβιάσεις των δικαιωμάτων που διασφαλίζονται από το δικαιο της Ένωσης θεσπίζεται στο άρθρο 47 του Χάρτη.

⁽³⁾ Υπόθεση C-360/09 *Pfleiderer*, Συλλογή 2011, σ. I-5161, σκέψη 28· υπόθεση C-199/11 *Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Otis NV και λοιπών*, Συλλογή 2012, δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί, σκέψη 43.

⁽⁴⁾ Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-295-298/04 *Manfredi*, Συλλογή 2006, σ. I-6619, σκέψεις 95-96 και συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-46/93 και C-48/93 *Brasserie du Pêcheur και Factortame*, Συλλογή 1996, σ. I-1029, σκέψη 87.

⁽⁵⁾ Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-295-298/04 *Manfredi*, Συλλογή 2006, σ. I-6619, σκέψη 97, που αναφέρεται στην υπόθεση C-271/91 *Marshall*, Συλλογή 1993, σ. I-4367, σκέψη 31.

⁽⁶⁾ Υπόθεση C-453/99 *Courage και Crehan*, Συλλογή 2001, σ. I-6297, σκέψη 29· συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-295-298/04 *Manfredi*, Συλλογή 2006, σ. I-6619, σκέψη 62.

χαρακτηρίζονται πάντα, λόγω της ίδιας της φύσης της, από σημαντικούς περιορισμούς όσον αφορά το βαθμό βεβαιότητας και ακρίβειας που μπορεί να αναμένεται. Μερικές φορές μόνο οι κατά προσέγγιση εκτιμήσεις είναι δυνατές (!).

3. ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΣΟΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΖΗΜΙΑΣ

10. Στο πλαίσιο αυτό, οι υπηρεσίες της Επιτροπής συνέταξαν πρακτικό οδηγό για την ποσοτικοποίηση της ζημίας σε αγωγές αποζημίωσης που στηρίζονται σε παράβαση των άρθρων 101 ή 102 της ΣΛΕΕ (εφεξής ο «πρακτικός οδηγός»).
11. Ο πρακτικός οδηγός έχει ως στόχο την παροχή συνδρομής στα εθνικά δικαστήρια και στους διαδίκους στο πλαίσιο αγωγών αποζημίωσης μέσω της ευρύτερης διάθεσης πληροφοριών σχετικά με την ποσοτικοποίηση της ζημίας που προκαλείται λόγω παράβασης των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ. Επομένως, ο οδηγός περιλαμβάνει πορίσματα σχετικά με τα είδη ζημίας που προκαλούνται συνήθως λόγω ανταγωνιστικών πρακτικών, και, ειδικότερα, παρέχει πληροφορίες για τις μεθόδους και τεχνικές που προσφέρονται για την ποσοτικοποίηση αυτής της ζημίας. Η ευρύτερη κυκλοφορία αυτών των πληροφοριών θα ενισχύσει την αποτελεσματικότητα των αγωγών αποζημίωσης. Επίσης, θα καταστήσει τις αγωγές αυτές περισσότερο προβλέψιμες, αυξάνοντας συνεπώς την ασφάλεια δικαίου για όλους τους εμπλεκόμενους διαδίκους. Ο πρακτικός οδηγός μπορεί επίσης να βοηθήσει τους διαδίκους να καταλήξουν σε συναινετική επίλυση των διαφορών τους, είτε εντός είτε εκτός του πλαισίου δικαστικής διαδικασίας ή εναλλακτικών μηχανισμών επίλυσης διαφορών.
12. Ο εν λόγω πρακτικός οδηγός έχει αποκλειστικά ενημερωτικό χαρακτήρα και δεν δεσμεύει τα εθνικά δικαστήρια ούτε τους διαδίκους. Επομένως, δεν τροποποιεί τους νομικούς κανόνες που ισχύουν στα κράτη μέλη για τις αγωγές αποζημίωσης και δεν θίγει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κρατών μελών ή των φυσικών ή νομικών προσώπων βάσει του δικαίου της ΕΕ.
13. Ειδικότερα, δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι ο πρακτικός οδηγός αυξάνει ή μειώνει τον βαθμό απόδειξης ή λεπτομερειών των πραγματικών περιστατικών που απαιτούνται από τους διαδίκους στα νομικά συστήματα των κρατών μελών. Ούτε θα πρέπει να θεωρηθεί ότι ο οδηγός αυτός επηρεάζει τους κανόνες και τις πρακτικές των κρατών μελών όσον αφορά το βάρος της απόδειξης. Τα εθνικά δικαστήρια έχουν συχνά υιοθετήσει, στο πλαίσιο των νομικών τους συστημάτων, πραγματιστικές προσεγγίσεις για τον προσδιορισμό των αποζημιώσεων που πρέπει να επιδικαστούν, μεταξύ άλλων χρησιμοποιώντας τεκμήρια, αντιστροφή του βάρους της απόδειξης ή την εξουσία των δικαστηρίων να προβαίνουν στις καλύτερες κατά προσέγγιση εκτιμήσεις. Ο πρακτικός οδηγός σκοπεύει να παρέχει πληροφορίες που μπορεί να χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο των εθνικών νομικών κανόνων και πρακτικών και όχι αντί αυτών. Ανάλογα με τους εφαρμοστέους νομικούς κανόνες και τα ειδικά χαρακτηριστικά κάθε υπόθεσης, μπορεί κάλλιστα να αρκεί η παρουσίαση από τους διαδίκους πραγματικών περιστατικών και αποδεικτικών στοιχείων για το μέγεθος των ζημιών, που να είναι λιγότερο αναλυτικά από εκείνα τα οποία απαιτούνται από ορισμένες μεθόδους και τεχνικές που αναφέρονται στον πρακτικό οδηγό.
14. Ο πρακτικός οδηγός εξηγεί τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, συμπεριλαμβανομένων των πλεονεκτημάτων και των αδυναμιών, των διαφόρων μεθόδων και τεχνικών που υπάρχουν για την ποσοτικοποίηση της ζημίας από παραβιάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας. Εναπόκειται στο εφαρμοστέο δίκαιο να καθορίσει ποια προσέγγιση της ποσοτικοποίησης μπορεί να θεωρηθεί κατάλληλη στις συγκεκριμένες περιστάσεις μιας δεδομένης υπόθεσης. Μεταξύ των παραγόντων που μπορεί να ληφθούν υπόψη, εκτός από τον απαιτούμενο βαθμό απόδειξης και το βάρος της απόδειξης βάσει του εφαρμοστέου δικαίου, είναι η διαθεσιμότητα δεδομένων, το κόστος και ο χρόνος που απαιτείται για τη συγκέντρωσή τους και η αναλογικότητά τους σε σχέση με το ύψος της αποζημίωσης που ζητείται.
15. Στον πρακτικό οδηγό παρουσιάζονται και μελετώνται επίσης διάφορα πρακτικά παραδείγματα. Τα παραδείγματα αυτά παρουσιάζουν τα τυπικά αποτελέσματα που τείνουν να έχουν οι παραβιάσεις των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ και τον τρόπο εφαρμογής στην πράξη των προαναφερόμενων μεθόδων και τεχνικών για την ποσοτικοποίηση της ζημίας.
16. Τα οικονομικά πορίσματα σχετικά με ζημίες που προκαλούν οι παραβιάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας και οι μέθοδοι και τεχνικές για την ποσοτικοποίηση αυτών των ζημιών μπορεί να εξελιχθούν διαχρονικά παράλληλα με τη θεωρητική και εμπειρική οικονομική έρευνα και την δικαστική πρακτική στον τομέα αυτόν. Επομένως, ο πρακτικός οδηγός δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ως εξαντλητική ή οριστική καταγραφή των διαθέσιμων πορισμάτων, μεθόδων και τεχνικών.

(¹) Οι περιορισμοί των εν λόγω αξιολογήσεων μιας υποθετικής κατάστασης έχουν αναγνωρισθεί από το Δικαστήριο στο πλαίσιο της ποσοτικοποίησης του διαφυγόντος κέρδους σε αγωγή αποζημίωσης κατά της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, βλ. συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-104/89 και C-37/90 *Mulder* και λοιποί κατά Συμβουλίου, Συλλογή 2000, σ. I-203, σκέψη 79.